

**Всеукраїнська експедиція учнівської та студентської
молоді «Моя Батьківщина – Україна»
напрямок «З попелу забуття»**

Об'єднаймося ж, брати мої...
(дослідження долі українських переселенців з
території Польщі на колишні німецькі поселення
у Токмацькому районі Запорізької області)

с. Ударник
Токмацький район
Запорізька область
за дорученням
історико-
краєзнавчого гуртка
«Міст» випускник
Ударницької ЗОШ
Сержан Володимир
Анатолійович
керівник
вчитель історії
Сержан Анатолій
Анатолійович

2012

Сержан Володимир Анатолійович, 1996 р.н.,
випускник Ударницької ЗОШ І-ІІІ ст. 2012 р.

Сержан Анатолій Анатолійович, 1958 р.н.,
вчитель історії І категорії, «Старший вчитель»

Зміст

Вступ	2
I. Великі переселення народів у XX ст. Доля німців-менонітів	3
II. Захід – Схід	6
III. Україна: новий берег життя	9
Висновок	12
Додатки	16

План

Вступ
I. Великі переселення народів у XX ст. Доля німців-менонітів
II. Захід – Схід
1. Життя українців у Закерзонні (кінець 30-х – 40-і роки)
2. Шлях українців від Холмщини до Наддніпрянщини
III. Україна: новий берег життя
1. Українці в колишніх німецьких колоніях
2. Новий берег життя: 65 років потому
Висновок

Ріка вмирає без джерел,
Дерева сохнуть без коріння.
У ріднім краї ти – орел,
Твій родовід тут: покоління.
В. Вихрущ

Вступ

Україна – значить земля, край, країна. Розташована на пограниччі, на основних шляхах між Європою і Азією, вона часто ставала об'єктом впливів різних, іноді протилежних культур. Вітер часу проносив приазовським степом представників різних народів, що залишили тут насіння своєї культури. Войовничі кочівники, що приходили сюди з мечем і сокирою, надовго не затримувались, поступаючись місцем землеробам. Трипільці і скіфи, орачі і скотарі, згодом слов'яни поступово формували основу українського етносу. У довіднику з історії України знаходимо наступне: «Велике переселення народів – переміщення в III-IV ст. германських, слов'янських, сарматських та ін. племен на територію Римської імперії, що розпочалось в Українському Причорномор'ї» [4, с.102]. Ці міграції пов'язані з історичними обставинами, в яких опинилися дані народи і мають, так би мовити, природний характер.

У XX ст. внаслідок репресивних дій держав з тоталітарними режимами відбувалися великі примусові переселення, а саме депортації.

Метою даної роботи є дослідження історії міграцій в межах мого рідного краю та їх вплив на розвиток і формування місцевої громади. Більшість фактичного матеріалу була зібрана нами під час роботи учнівської історико-краєзнавчої організації «Міст» в період з 2007 р. по 2012 р. Я брав інтерв'ю у старожилів та листувався з колишніми мешканцями нашого села, що волею долі опинилися у Німеччині та Канаді (додатки 1, 2, с. 16).

Якось на обласній конференції з історичного краєзнавства я захищав свою роботу з історії німців-менонітів, що жили тут протягом двох століть у XIX – XX ст.

Особливо запам'ятались мені слова одного з членів журі, що головні джерела дослідження історії рідного краю знаходяться не в архівах і підручниках, а поряд з нами. Це – люди, які пережили ці історичні події. Бо архіви та підручники створені іншими людьми, що мають суб'єктивну точку зору, і там ми не завжди відшукаємо історичну правду (**додаток 3, с.17**).

Актуальність обраної теми пов'язана з тим, що в нашому краї було декілька міграційних моментів. Долі двох етнічних груп: німців-менонітів і українців дивовижно поєдналися на цій землі. Німецький слід в історії мого краю – це ще вціліли просторі будинки, приміщення церкви та кам'яний млин, спогади старожилів про тяжке лихоліття 30-х і початок 40-х років (**додаток 4,5, с.17,18**). Українці, що прибули сюди під час Великої Вітчизняної війни і пізніше, дали нове життя цьому краю. Хоча ментальні риси обох етносів значно різняться та об'єднує їх одне – примусова депортація з рідної землі.

Отже, у цій роботі я намагався дослідити історію представників двох різних етносів – українців і німців-менонітів, долі яких так схожі між собою. Колективізація, Голодомор, сталінські репресії, війна – все це вони пережили. А єднає їх земля мого рідного краю – село, в якому я живу. «Захід – Схід» має назву розділ цієї роботи тому, що люди, про яких піде мова, потрапили сюди саме із заходу (німці з заходу Пруссії і українці з Польщі). Ця тема є особливо близькою для мене тому, що мої рідні Анастасія та Михайло Глух (прабабуся й прадідусь) були серед тих перших переселенців із Люблінського воєводства, які прибули у вересні 1944 р. на колишні німецькі колонії (**додаток 6, с. 18**).

I. Великі переселення народів у XX ст.

Доля німців-менонітів.

Наш край був заселений два століття тому переселенцями із Західної і Північної Пруссії німцями-менонітами і на початок XX ст. ці поселення були зразковими в Російській імперії. Добрі майстри і господарі, вони освоювали благодатні українські чорноземи, будували ошатні будинки, жили в мирі і дружбі з українцями, євреями, росіянами...

Імператриця Катерина II сприяла переселенню іноземців на Південь Росії, що був спустошений недавніми війнами з Туреччиною. А першою менонітською колонією на території нашого краю стала колонія Ліхтфельд («світле поле», сучасна назва Грушівка), яку було засновано в 1819 р., а в 1820 р. Нейкірх («нова церква», сучасна назва Ударник), 1824 р. Прангенау («пружна долина», зараз села немає), 1854 р. Кліфельд («конюшине поле», зараз села немає), 1857 р. Олександрокрон («корона Олександра», зараз одна з вулиць села Грушівка), Фріденсруе («мирний ранок», зараз одна з вулиць села Ударник), Штейнфельд («кам'яне поле», зараз села немає) **(додаток 7, с.19)**.

Автор книги «Край шляху Муравського...» Єременко М. відзначає: «Переселенці не дивлячись на труднощі поступово освоювалися на нових землях і зразу ж показали себе вправними землеробами та господарями, демонструючи німецький порядок і лад у всьому. З початку заселення всі менонітські колонії мали свої номери. Деякі назви були перенесені із старих місць проживання. Розвиток колоній у Молочній з початку заселення і до середини XIX ст. дуже пов'язаний з Йоганном Корнісом, який був визнаний лідером менонітів. У 1816 р. він засновує кінний завод, сприяє виведенню продуктивної «фрісландської» породи корів, завозить овець іспанських мериносів (тонкорунної породи). Далі він швидко стає популярним підприємцем та громадським діячем у колонії Молочній. В 1830 році Й. Корніса довічно обрано головою «Сільськогосподарського товариства». Він орендує велику ділянку державної землі уздовж річки Юшанли. Через роки ця територія стала прикладом і експериментальним господарством у Молочній. Тут було закладено багато насаджень і садів, збудовано адміністративних і господарських будівель. Практично у всіх селах Молочної було збудовано ставки для зрошування. Насаджувались ліси, як їх називали меноніти «плантажі», у 43 ранніх селах 550 га. В лісі кожен фермер мав свій наділ, за яким доглядав. В лісах були сформовані алеї, висаджувались декоративні та лікарські рослини, ліси виконували також роль зон відпочинку. А в 1848 р. почали будувати село-модель, село-приклад життя менонітів в Росії, таким, як вбачав його Й. Корніс, село Гіршау». **[5, с.320]**.

Я. Крекер (1925 р.н., м. Ганновер) пише: «Всем этим огромным хозяйством управлял в 30 – 40 гг. XIX века этот Корнис. Он же был доверенным лицом от царя. Царь выделял огромные суммы денег на это дело и за все отвечал Корнис. У него был природный талант организатора. Он ввел школьную реформу. В каждой колонии была школа, где обучались 4 года все дети, а в селе Александрокрон была средняя школа... Железных дорог тогда еще не было и царь с семьей, отправляясь на каретах в Крым на отдых, обязательно заезжал к Корнису в его имение Тиге».

Але в березні 1848 р. Й. Корніс помер. Цього ж року з-під пера К. Маркса і Ф. Енгельса вилетіли революційні ідеї у вигляді «Маніфесту комуністичної партії»... Минуло кілька десятиліть. Події 1917-1920 рр. торкнулися також менонітських поселень. Із становленням радянської влади тривали реквізиції, грабунки заможних господарств, «червоний терор» не минув і тих, хто не зміг емігрувати за кордон.

В 30-х роках, як і всюди в Україні, в нашому краї розгорнулася трагедія німецькомовного населення. Спочатку колективізація і Голодомор 1932-33 рр., а потім сталінські репресії і депортація у 1941р. залишків цього етносу до Казахстану, остаточно вирішили «німецьке питання». Близько 30 тисяч німців-менонітів, що мешкали на території нашого району підлягали виселенню. У вересні 1941 р. було депортовано у віддалені райони СРСР майже все населення наших семи сіл Ліхтфельдської сільської ради. Операція з депортації німецькомовного населення нашого краю була здійснена 25 вересня 1941 р. згідно наказу № 136 Генерального секретаря держбезпеки Л.Берії від 23.08.1941р. [8, т. I, с.135].

Я. Крекер (1925 р.н., м. Ганновер) в одному з листів пише: «В 1935-1938 г. в Нейкирхе было арестовано или выслано в Сибирь 68 душ. После начала войны с Германией вывезти успели только семь самых южных сел: Клифельд, Александрокрон, Лихтфельд, Нейкирх, Фриденсруе, Прангенау и Штейнфельд через станцию Стульнево. Женщин, детей и стариков погрузили в вагоны для перевозки скота. Поезд отправился 2.10.41г. и прибыл на станцию Мартук Актюбинской области через две недели. (Цель – полное уничтожение немцев). Всего было вывезено 355 человек. Не больше одной трети выжило. Прощай, Нейкирх, навсегда!» (додаток 8, с.19).

II. Захід – Схід.

1. Життя українців у Закерзонні (кінець 30-х – 40-і роки).

Вони якісь не такі. Їх легко упізнати за манерою говорити, розмовляють, використовуючи раз-пораз незнайомі для місцевих слова. Їх подвір'я виділяються посеред інших охайністю, квітучими садками, порядком на обійсті. Крізь вікна їх будинків проглядають вишиті фіранки, та й всередині хати відчувається особливий дух. Численні ікони та предмети побуту нагадують про те, що їх господарі не тутешні. Вони – українці Закерзоння, що свого часу за різних обставин були переселені до Наддніпрянщини (**додаток 9, с. 20**). В довіднику з історії України читаємо: «Закерзоння – науково-публіцистична назва українських етнічних територій, що знаходилися на захід від *Керзона лінії* і входили до складу Польщі. До цих земель належали Лемківщина, Підляшшя, Надсяння, Сокальщина, Равщина і Холмщина» - подається в довіднику історії України.**[4, с.248-249]**.

Більшість людей, що прибули на колишні німецькі колонії компактно проживали здебільшого на території Холмщини (Люблінське воєводство), Надсяння та Галичини. Яким було життя до переселення у довоєнний та воєнний час, я дізнався з різних історичних джерел, а особливо із розповідей колишніх переселенців. Життя українців Закерзоння (так називають вони колишню свою батьківщину) в часи польської окупаційної влади, а пізніше і з приходом німців і «советів» було складним. Щоправда вони не зазнали впливу сталінського тоталітарного режиму, індустріалізації та колективізації, жахливого Голодомору 1932-33 рр. Але почуття приниження й беззахисності від окупаційної влади на своїй землі відчули сповна.

Більшість мешканців проживали до 1944 р. у великому українському селі Воля Общанська Білгорайського повіту Люблінського воєводства. Польська влада розселяла поміж українців в місцях їх компактного проживання поляків-«осадників» **[4, с.540]**, які звичайно мали соціальні та матеріальні переваги порівняно з українцями. Українці жили за традиціями своїх батьків та дідів. Переважна більшість їх займалася землеробством та розводила домашніх тварин,

хоча землі мали небагато. Та все ж були й заможні, як, наприклад, родина Глухів, що володіла «взоровим господарством». Окрім орної землі у їх приватній власності також перебував і лісовий масив. Родина Шикетів мала велику пасіку, продукція якої дорого закуплялася державою, вони збудували на власні кошти школу, в якій навчалися діти українців. Тут же діяла і українська православна церква. Але наприкінці 30-х років, напередодні війни, становище українців значно погіршилося. Влада провокувала протистояння між українською та польською громадами, особливо під час сумнозвісної «пацифікації» [4, с.559]. Ф.Г. Турченко у підручнику з новітньої історії України відзначає: «На Холмщині та Поліссі озброєні банди колоністів під назвою «Кракус» тероризували місцевих жителів, змушуючи їх перейти у католицизм, де управління православною церквою, богословська освіта й навіть відправи провадилися польською мовою» [11, с.374].

Мені розповідала прабабуся Анастасія (1921 р.н.): «З настанням ночі нас охоплював страх, що знов прийде польська банда... Ми, бувало, хапали малих дітей, та й бігли посеред ночі подалі від хати... Вони змушували нас відмовлятися від рідної мови й церкви. Були, звичайно, серед поляків і добрі люди, котрі попереджали нас про небезпеку, та й самі ставали жертвами отих банд».

Українці все більше покладали надію на молодих радикалів з ОУН, котрі самочинно брали під захист українське населення.

Дуда М.С. (1924 р.н.) згадує: «Я закінчив 7 класів школи, яка на той час вже була переведена на польську, отримав свідоцтво з оцінками «bardzo dobrze», але вчитися далі не зміг – не було грошей. Батько віддав мене на роботу у сусіднє село до майстерні одного німця. То ж завдяки йому навчився працювати і з металом, і з деревом... А директора нашого Боднара вбила польська банда. Були у мене друзі з-під австрійської сторони – члени ОУН, приходили часто в гості, запрошували до себе, та я не погодився» (додатки 10-13, с.20-22).

«Ми жили на Галичині, там поляки нас не шанували. Бувало побачить поляк-директор школи вишивку в учня, так і здере її з сорочки за порушення

форми одягу, а ще ми збиралися на гаївках та співали «Ще не вмерла Україна...» (зі спогадів Бореяка М.Г., 1932 р. н.).

З початком Другої світової війни та під час поділу Польщі між Німеччиною й СРСР відбулися зміни і в житті українців Закерзоння (назва походить від прізвища англійського міністра Керзона, за пропозицією якого у 1921р. було проведено лінію кордону між Польщею і Радянською Україною). Дехто потрапив до лав польської армії, а згодом і до німецького чи радянського полону. Були й такі, що повернулися додому. Але життя ускладнилося. Активізували діяльність польські збройні загони. Окупанти маніпулювали ситуацією та сприяли загостренню ворожнечі між українцями і поляками. Почалися примусові переселення з одних місць проживання на інші.

Зі спогадів Перуна В.А. (1935 р. н.): «Ми жили в селі Типін поблизу Галичини. Дід повернувся з Америки, де заробив чимало грошей, та й придбав тут маєток. Отож зажили в достатку. Та недовго тривала ця радість. Я пам'ятаю себе маленьким хлопчиком, як ми сховалися у схроні на початку війни у вересні 1939 р. Тоді уперше відчув близькість смерті. То стояв над нами молодий німецький солдатик з гранатою в руці, готовий кинути її вниз. Мама підняли мене догори, благаючи: «Кіндер! Кіндер!». Той махнув рукою та й десь подівся... Потім німці перевезли нас на Волю Общанську...»

До 1944 р. українці Холмщини та Галичини знаходилися під німецькою окупаційною владою. Тут діяв Український допомоговий комітет, що брав на себе функції допомоги місцевим жителям (**додатки 14,15, с.22,23**). З'явилися партизанські загони з біглих полонених червоноармійців. «Ми чули, що вбили вони (партизани) німецького коменданта Лянтфорта, за що німці спалили ціле село Роженець» (зі спогадів Дуди М.С., 1924 р. н.).

2. Захід – Схід: Шлях від Холмщини до Наддніпрянщини.

У 1944 р. і в наступні роки з приходом Червоної Армії починається переселення українців до Наддніпрянщини. Чоловіків, що підлягали призову до війська мобілізували і відправили на фронт, решту ж населення у добровільно-примусовому порядку було переселено до Радянської України. Були серед них і

такі, що навідріз відмовилися залишати свою батьківщину, бо, мабуть, знали що їх чекає там. Пізніше у 1947 р. польський комуністичний режим у відповідності з радянськими інструкціями здійснив проти них операцію «Вісла» – «злочинний захід проти українського населення на окупованих Польщею українських етнічних землях» [11, с.11], примусово переселивши у західні та північні частини Польської держави, що до 1945 р. належали Німеччині. В.А. Перун згадує: «Так мамина сестра Ліда з двома синами потрапила до Познані. У 60 – 70-х роках я двічі відвідував свою батьківщину. Багато що там змінилося на краще, особливо у стосунках між людьми. От якби так було і тут в Україні» (додаток 16, с. 23).

Першими переселенцями у 1944 р. були люди старшого покоління та малі діти. Нова влада обіцяла хороші умови життя на новому місці. Мовляв, в широких наддніпрянських степах на всіх вистачить землі, не буде жодних утисків для переселенців, всіх забезпечать квартирами та землею. Люди записувалися до переселенських груп з надією на краще життя в Радянській Україні. Вони намагалися взяти з собою як можна більше побутових речей так необхідних для життя на новому місці. Серед іншого ікони, вишиті речі. Заможніші родини везли з собою багато реманенту, знарядь праці, скрині зі своїм нажитим скарбом. Наприклад, родина Глухів перевезла з собою багато зерна, 15 вуликів з власної пасіки, вони й понині збережені й наповнені бджолами. У Волі Общанській залишили велике «взорове господарство» з описаним майном на суму 16266 крб. і туди була поселена польська родина. Траплялись випадки, коли батьки були на заробітках десь у Франції, а їх діти (ось як, наприклад, Марія та Михайлик Шило) відправлялися на нову батьківщину разом з іншими родинами (додатки 17-20, с. 24, 25). Не встигли останні підводи з переселенцями прибути на станцію Корхів, як у Волі Общанській з'явилися нові мешканці – поляки, переселені з України.

ІІІ. Україна: новий берег життя.

1. Українці в колишніх німецьких колоніях.

Навесні 1944 р. перші переселенці прибули на станцію Світлодолинськ Запорізької області і більшість з них було розселено в колишніх німецьких колоніях, а саме у селах Олександрокрон та Ліхтфельд (нині с. Грушівка). Вони

побачили на новому місці свої «квартири» – спалені німецькі будинки та порослі бур'янами землі. Шлях назад був відрізаний і все треба було починати по-новому. На заході ще тривали битви Другої світової війни, а тут уже йшло налагодження мирного життя. Отже, переселенці разом із місцевими жителями, яких було не так багато, взялися відроджувати тут колгосп. Щоправда колгоспне життя для новоприбулих було дещо незвичним, адже на їх батьківщині колгоспів не було. Але працювати й жити в громаді вони звикли, бо за польської влади західні українці об'єднувалися в кооперативи, котрі захищали їхні національні й економічні права.

Переселенців розміщували по декілька родин у спалених колись просторих німецьких будинках, надавали сяку-таку допомогу в облаштуванні побуту. Так згодом люди полагодили стіни покинутих будівель, допомагаючи одне одному, зводили дахи, обзавелися господарствами. У садибі Глухів постала майстерня з виготовлення різних дерев'яних виробів, адже вони були ще й добрими майстрами. Місцеві жителі сприйняли прибулих неоднозначно, дехто навіть вороже.

«Нас називали не інакше як «поляками», образливо «бендеровцями» або ще западенцями, хоча вони й гадки не мали, хто такий Бандера та український національний рух Опору» (зі спогадів М.Г. Бореяка, 1932 р.н.). Давалася взнаки радянська пропаганда. Особливо складні стосунки виникали з переселенцями з Донбасу, які також потрапили сюди у 1943-44 рр.

«Для нас було диким те, як спілкуються ці люди – батьки і діти, щораз використовуючи у розмові нецензурщину, бо у нас на батьківщині діти зверталися до батьків і старших на «ви». Приходив до мене один такий Гриша, хапав за груди, погрожуючи: «Я покажу тебе самостійну Україну!» Та ми зла на них не тримали, ділилися своїм добром» (зі спогадів В.А. Перуна). Були випадки, коли люди не змогли прижитися на новому місці і змушені були виїхати на Волинь. «Нам щораз били вікна, погрожуючи розправою, обзиваючи «бендерами»...це знов нагадало життя у Польщі, то ж зібралися та поїхали на

захід до Луцька. А сестра Надія лишилася з малою дитиною у Ліхтфельді» (зі спогадів Ю.І. Мороз, 1923 р.н., сестри А.І Глух).

Колишні фронтовики, Глух М.М., Сімус М.М., Дуда М.С. та інші згодом повернулися до своїх родин на нову батьківщину, що стало суттєвою допомогою у покращенні життя переселенців, бо чоловіків після війни залишилося мало **(додатки 21-24, с.26, 27).**

У 1946-47 рр. ситуація ускладнилася великою посухою та ще й голодом. Більшість людей з Донбасу повернулася додому, бо там на шахтах та заводах давали продовольчі пайки. Натомість місцева громада ставала все згуртованішою. Люди все більше звикали один до одного, переймали звичаї, культуру, молоді створювали сім'ї, формуючи нове обличчя громади.

Пізніше у 50-х – 60-х роках сюди прибували також переселенці з Галичини. Причинами цих міграцій були як економічні так і політичні чинники. Більшість людей була завербована на роботу до нещодавно створеного радгоспу, де потрібні були робочі руки. Були й такі, хто опинився перед вибором. Як згадує М.Г. Борецько (1932 р. н.): «Нас спочатку переселили на Львівщину, конфіскувавши все майно, а потім один «товариш» підкинув компромат про зв'язки з УПА... Сказали: вибирай – або Сибір, або запорізькі степи» **(додатки 25,26, с. 28).** Місцеві (перші переселенці) їх вже сприймали краще. Галичани як і холмщаки привезли з собою матеріальну й духовну культуру (звичаї, релігійні переконання, розмовний діалект). Життя поступово змінювалося на краще. Колгосп було реорганізовано і включено до складу великого держплемзаводу імені Кірова, що проіснував до середини 80-х років.

2.Новий берег життя: 65 років потому.

Пройшли десятиліття й, як то кажуть, багато «води утекло». Змінилося багато чого з часу прибуття до нашого краю переселенців із заходу. Значний внесок вони зробили у розбудову господарства і культуру нашого села, добросовісно працювали на ланах і фермах, виховували дітей і брали участь у художній самодіяльності місцевого будинку культури. Пригадує колишній голова колгоспу «Ударник» М.Д. Пугач (1926 р.н.): «Ці люди (переселенці) дуже

добросовісні. З ними легко й приємно було працювати. Яке б завдання їм не доручив, можна бути впевненим, що все буде зроблено якісно й відповідально».

Працелюбність і культура переселенців, звичаї, їх світоглядні й релігійні переконання сприяли становленню в громаді українського духу. З часом вони ставали старожилами цього краю. Згодом тут запрацювала українська школа, а в середині 90-х років і українська православна церква. Люди, що прибули сюди пізніше з інших регіонів України та з-за її меж, органічно вживалися в цю громаду, що сформувалася наприкінці 40-х років першими переселенцями. То ж серед звичних у нашому краї прізвищ Альохіних, Ковальових, Агафонових все більше зустрічаються Перун, Глух, Дуда, Ризьо, Шило, Антоневиц, Лемещук, Вах та інші. Їхнє українське коріння, перенесене від берегів Сяну, добре прижилося в степах Наддніпрянської України, зайнявши достойне місце серед представників інших етносів, що мешкають у нашому краї.

Все менше залишається серед місцевих жителів тих переселенців, що колись восени 1944 р. потрапили до нашого краю. А на місцевому цвинтарі легко впізнати їх могили за українськими надписами. Їхні діти – вже літні люди, зберігають ті риси виховання, звичаї, які успадкували від батьків та й своїх дітей і онуків намагаються навчати тому ж.

М.Г. Борецько розмірковує: «Треба щоб ці люди, імігранти, що приїждять сюди в Україну, відчували себе українцями, не кимсь там, невідомо ким, поважали мову цього народу, звичаї, щоб не забували також і про своє власне. Тоді й буде лад в Україні».

Висновок

У даному дослідженні чітко прослідковується історія двох різних етнічних груп, спільним у долі яких є одне – депортація з рідної землі. Таким був час тоталітаризму і безправ'я людини.

27 листопада 2007 р. на території нашої школи за активної участі членів організації «Міст» було відкрито і освячено Пам'ятний знак жителям наших колишніх сіл – жертвам війн, Голодомору, репресій і депортації. Ідея його проста: на майданчику діаметром 7 м, вимощеному бруківкою, по колу розташовано 7

кам'яних катків, що мали призначення для обмолоту зерна на токах у 20 – 30-х роках ХХ ст. Вони уособлюють у собі жорна історії, що молотили людські душі в часи тяжких випробувань. 7 катків – це 7 млн. жертв Голодомору в Україні, це 7 втрачених назавжди сіл нашого краю разом з їх мешканцями. Хтось помер від голоду у 1932 – 33 рр., когось назавжди забрали «чорні ворони» під час сталінських репресій, когось було депортовано у 1941 р. у Казахстан, на Урал і в Сибір. Ще 4 катки у вигляді символічного хреста і меморіальна плита утворюють композиційний центр. Від центру до краю майданчика спрямовані 7 квітників, як символ життя (додатки 27, с.29).

Слова із листа Я. Крекера є найкращою відзнакою нашої дослідницької діяльності: «...То, что они уже сделали, это большая честь для них, и по моему, все, кто приедут к вам смотреть этот памятник, останутся довольны. Кто бы мог подумать, что придет время, пришло время, когда о нас немцах вспомнят потомки тех украинцев, которые жили и работали дружно с немцами. И огромная заслуга в этом учителей и их неутомимых воспитанников...Во времена перестройки мы оказались волей судьбы в Канаде и Германии. Но Родину нельзя унести на подошвах сапог....Эти камни для обустройства дороги наши предки привезли откуда-то с большим трудом... Кто бы мог подумать тогда, что через лет 100, а то и больше, эти камни пригодятся для памятника им же!» (додатки 28, 29, с.29-30).

На спорудження меморіальної плити місцеві жителі, а особливо українці-переселенці, та колишні мешканці німці-меноніти з Канади, Німеччини зібрали за короткий час необхідну суму коштів. Цей Пам'ятний знак є згадкою про долі людей нашого краю – українців, німців-менонітів та представників інших національностей. Саме Захід і Схід поєднався тут на цій землі. Під час однієї із зустрічей з гостями з Канади, що приїздили сюди відвідати батьківщину своїх предків, я помітив, як трепетно зі сльозами на очах літня жінка-німкеня, приклавши руки до меморіальної плити, розповідала про наше село (додатки 30,31, с.31).

Дослідження, проведені в ході роботи над темою, підтверджують, що люди, які примусово були відірвані від рідної землі, піддані репресіям, зберігають пам'ять про своє минуле. Нащадки німців-менонітів щороку приїждять сюди, аби

доторкнутися до історії своїх предків, та надають усіляку допомогу нам, хто є продовжувачами історії нашого краю. Українці, які були піддані полонізації на Заході, опинилися за різних історичних обставин на нових землях зрусіфікованого Сходу України під новою владою, не асимілювалися, не розчинилися у середовищі «радянського народу», зуміли зберегти свої звичаї, мову і культуру. Наше село в мініатюрі нагадує велику Україну, в якій за різних обставин знайшли свою нову батьківщину представники різних етносів. Азербайджанці і білоруси, болгари і молдавани, росіяни... Та переважну більшість, як і у всій Україні складають українці, що прибули сюди у 1944 році, та їх нащадки.

Пройшли роки. Відбулося взаємопроникнення і взаємозбагачення культур різних етносів. Представники різних національностей зберігають свої унікальні культурні особливості, з повагою ставляться до представників інших культур, доповнюючи і прикрашаючи обличчя місцевої громади, немов би квіти на прекрасних полотнах української народної художниці Катерини Білокур. Отже, як у природі, так і у суспільстві головне – **Гармонія**.

Історія – це нескінченна п'єса, в якій грають все нові і нові актори. Ця крилата фраза наводить на думку: все, що було колись до нас і відбувається з нами зараз, матиме продовження. Нові актори, тобто молоді покоління, творитимуть далі історію. Від того, наскільки вони будуть обізнані в подіях минулого, настільки успішно вони творитимуть власну долю і суспільства, в якому живуть.

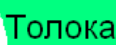
Я – українець, представник молодого покоління, що народилося в незалежній державі Україна, досліджуючи минуле своєї Батьківщини і долю її народу, роблю свій скромний внесок в збереження історичної пам'яті, без якої неможливо завершити формування української модерної політичної нації. То ж Шевченкове «об'єднаймося ж...» було й буде дороговказом на цьому шляху. Єднаймося ж українці Заходу і Сходу, українці діаспори близького й далекого зарубіжжя, представники різних етносів, чия доля пов'язана з цією землею. Єднаймося в толерантності й повазі один до одного, шукаймо правди, яка об'єднує.

Час збирати каміння...

Використана література

1. Глянь В.М. Минувшини пекучий біль. Т., 2007. – 63 с.
2. Глянь В.М. Посеред Дикого поля. Т., 2009. – 107 с.
3. Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр. Документи, матеріали, спогади. У 3-х т. – т.2. – 1946-1947рр. – Львів, 1988. – с. 57-58.
4. Довідник з історії України. Київ: Генеза, 2002. –1135с.
5. Єременко М. Край шляху Муравського... Запоріжжя: Лана-друк., 2006. – 346 с.
6. Історія міст і сіл УРСР. Запорізька область. Інститут історії Академії наук УРСР. Київ, 1970.
7. Медведський В.І. Токмак: археологія, історія. Токмак. КВПП «Трибуна», 2005. – 218 с.
8. Реабілітовані історією. Запорізька область. У 4-х т. – т. І. – Запоріжжя: Дніпровський металург, 2004-2008. – 582 с.
9. Струкевич О.К. Історія України /Підручник для 11 класу/. Київ: Грамота, 2011, с.87-88
10. Субтельний О. Україна. Історія. Київ: Либідь, 1991. – 319 с.
11. Турченко Ф.Г.Новітня історія України /Підручник для 11 класу/. Київ: Генеза, 2007, с.78-79

1

2. Історичні джерела

3. Зустріч із старожилами села

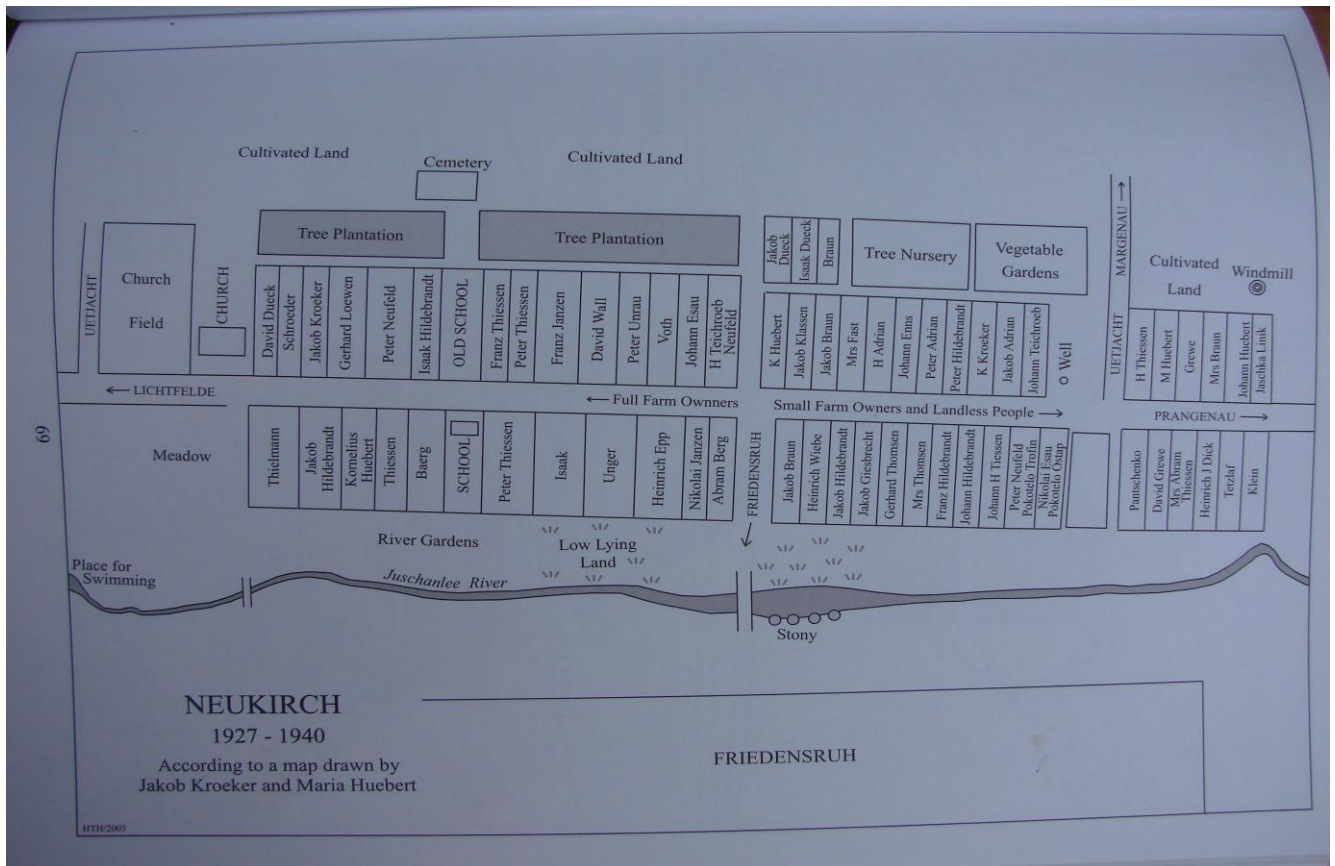
4. Менонітський млин

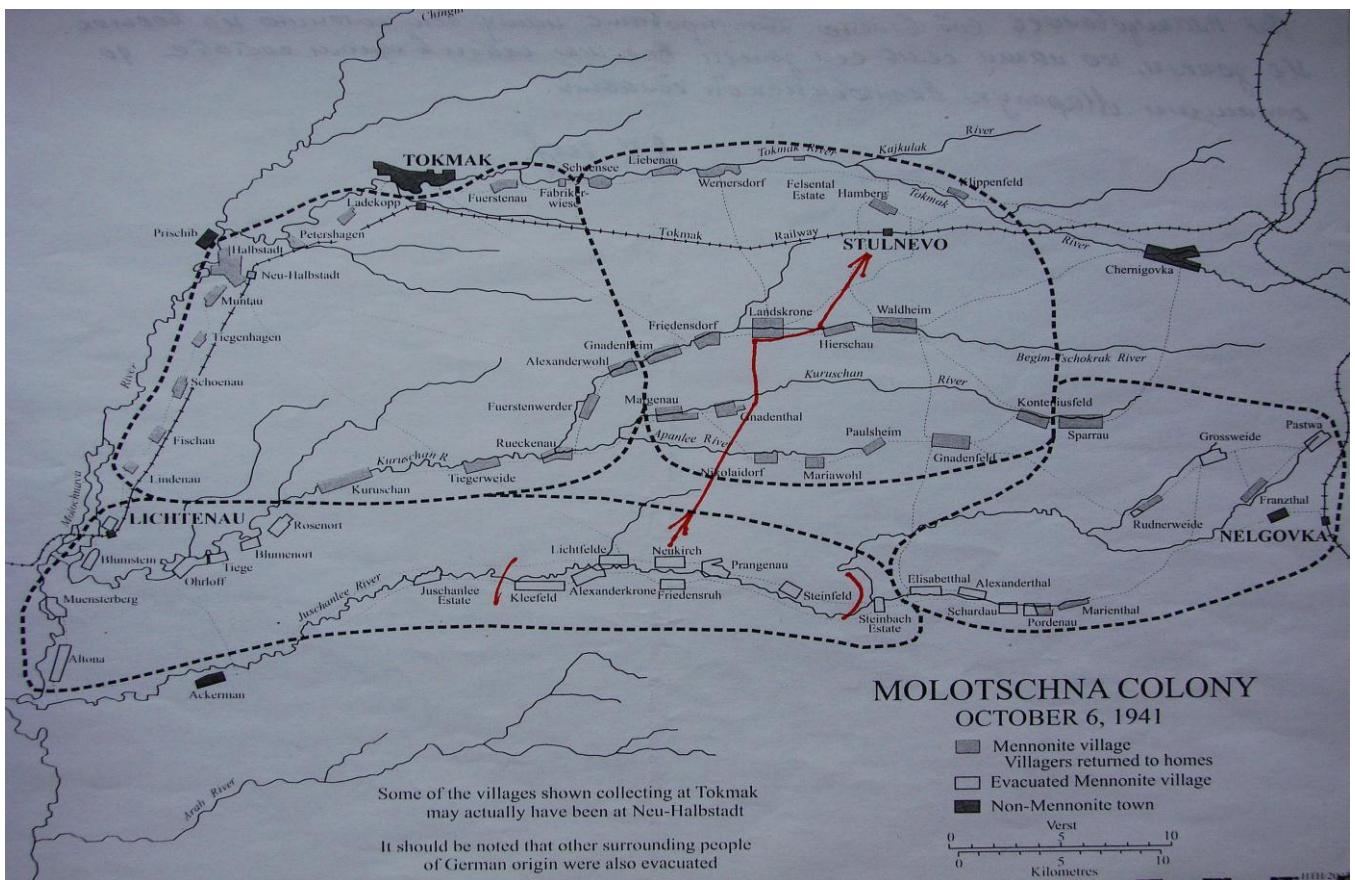
5. Менонітський будинок

6. Весільне фото подружжя Глух Анастасії та Михайла. Воля Общанська. 1938 р.

7. Карта села Нейкірх (Ударник)

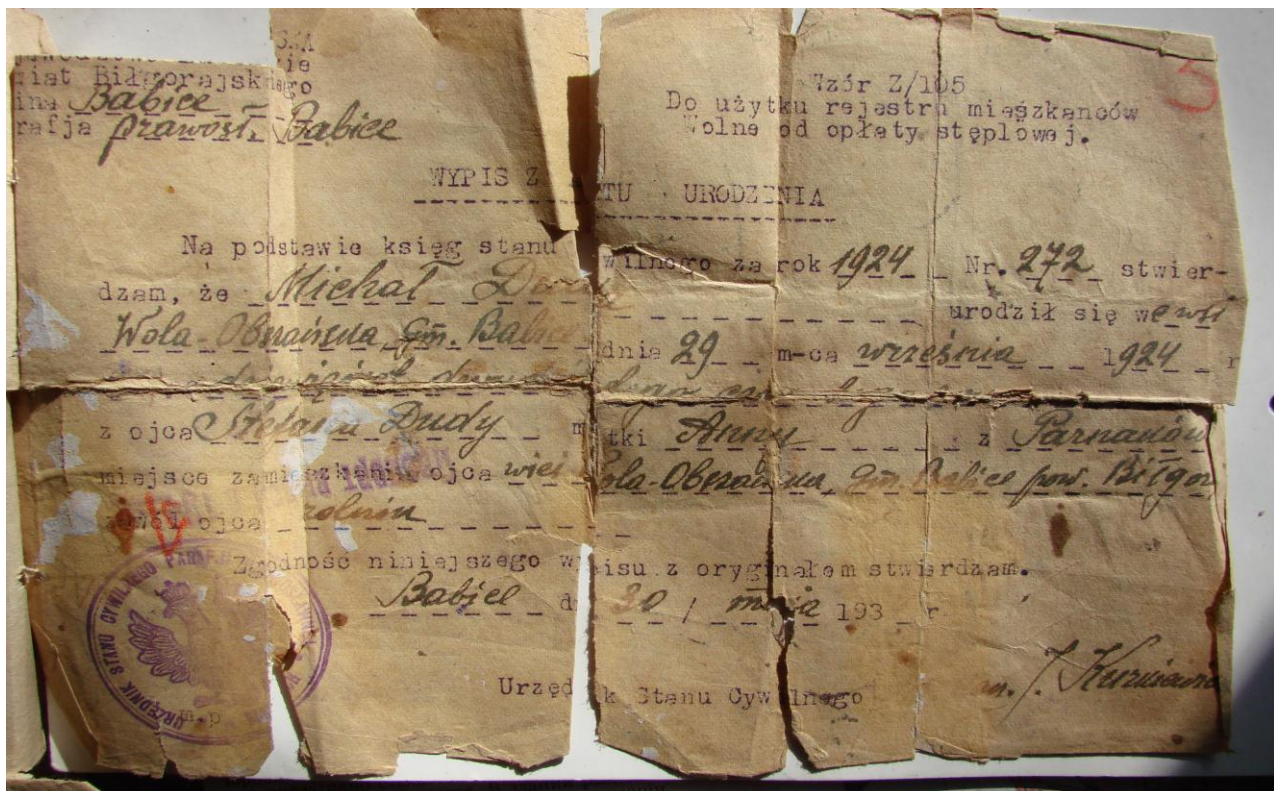
8. Шлях депортації німців-менонітів у 1941 р

9. Шлях переселенців від Сяну до Дніпра.

10. Автор роботи з М.С. Дудюю

11. Виписка з книги про народження (оригінал) М.С. Дуди, 1924 р.

12. Свідоцтво про закінчення школи М.С. Дуди, 1936 р.

13. Троє друзів: Михайло (зліва), Дмитро й Володимир (члени ОУН), Воля Общанська, вересень 1939 р. – початок війни.

14. В.А. Перун розповідає про життя під Польщею.

15. Посвідчення особи Перун Ольги, видане Українським допомоговим комітетом. Замость, 1942 р.

16. Зустріч В.А. Перуна з братами на колишній батьківщині. Варшава. 1966 р.

17. У таких скринях перевозили переселенці свій скарб.

18. Швейна машинка «Лучник» і зараз чудово працює.

19. Глух М.М. на пасіці біля своїх польських вуликів.

 ГОЛОВНЕ АРХІВНЕ УПРАВЛІННЯ ПРИ КАБІНЕТІ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
 ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
 ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

79008, м. Львів, вул. Підвальна, 13. Тел. 72-23-23

23.03.2004 № Л 409-04/н

На № _____ від _____

АРХІВНА ДОВІДКА

В документах обласного архіву значиться, що родина у складі:

Голова родини Глух Михайло Михайлович 1897 р.н.

Члени родини Глух Ганна Захарівна 1897 р.н.
Глух Микола Михайлович 1928 р.н.
Глух Анастасія Іванівна 1881 р.н.
Глух Харин Михайлович 1942 р.н.
Міло Марія Михайлівна 1935 р.н.
Міло Михайло Михайлович 1937 р.н.

Z

у 1944 році була переселена у Запорізьку область
21 вересня з с. Віль Обичанська
Білоградського повіту (Полісся)

При переселенні ними було залишено господарське майно, яке складалось із
жилоб. буд. - 216 м³ сараю - 349 м³
склад. приміщень - 278 м³ буд. під сараєм -
46 м³ землі 41.5 га (6 т. га під 0.8 га
дубот). Сума залишеного майна
16 266 (шістдесят тисяч двісті
шістдесят шість) крб.

Підстава: пр. Р-3229, ст. 6, стр. 5, а. 331
1. стр. 16, а. 108

Інших відомостей немає.

Директор архіву _____

Зав. відділом _____

В.І. Куцинда
Й.Л. Штатман

20. Архівна довідка родини Глух про залишене у Польщі майно, 1944 р.

21. Колишні фронтовики на новій батьківщині (на фоні німецького будинку)
с. Грушівка 1948 р.

22. М.М. Глух (1-й ряд, перший справа) у школі трактористів с. Астраханка.

23. На колгоспному току с. Грушівка 1948 р.

24. Перші трактори з'явилися у 1948 р.

25. М.Г. Борейко та його дружина дають інтерв'ю.

26. Пані Галина розповідає про життя у Галичині.

27. Пам'ятний знак жертвам тоталітарного режиму

28. Подружжя Крекер, Казахстан ,1946 р.

29. Подружжя Крекер, м. Ганновер Німеччина, 1996 р.

30. Гапонова А. Г. біля Пам'ятного знаку

31. Нащадки німців-менонітів щороку відвідують Батьківщину своїх предків

32. Посадка калини членами гуртка біля Пам'ятного знаку

33. Засідання гуртка

34. Презентація роботи гуртка місцевій громаді до 190-річчя села